

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΑΠΑΣ ΤΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ ΜΕΤ' ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΤ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ
Ταχικού καθηγητού της Ὀρυκτολογίας και
Γεωλογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ
καὶ Πολυτεχνείῳ.

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

'Ἐν ἀθήναις	ἐτησία	Δρ	7.
'Ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις	"	7 50	
'Ἐν τῷ Ἑξατερικῷ φρ	χρ	8.	

Αἱ συνδρομαί, ἐπιστολαὶ καὶ διατρίβαι
ἀποστέλλονται

Πρὸς τὴν διεύθυνσαν τοῦ περιοδικοῦ
ο "ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ".

Οδός Μαυρομάχαλη ἡρι. 55

ΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΠΡΟΜΗΘΕΟΣ",
Οδός Φειδίου ἡρι. 15

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφαλληνία καὶ Ἰθάκη, καὶ ιστορία τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος, ὑπὸ¹ Ι. Πάρτες, καθηγητοῦ τῆς Γεωγραφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βαρσαλαΐας. Μετάφρασις ὑπὸ Λ. Γ. Παπανδρέου, καθηγητοῦ τοῦ Β' Βαρβακείου Γυμνασίου. Περὶ Σελήνης, ὑπὸ Δ. Κ. Κοκκίδου, καθηγητοῦ τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ (τέλος). — Johnston, τὸ ὅδωρ ὅπερ πίνομεν, κατ' ἐλευθέρων μετάφραστιν Τηλεμίχου Κομνηνοῦ, ὑφηγητοῦ τῆς Χημείας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ (συνέχεια). — Τὸ Φωταέριον. Β'. Χημικὴ τοῦ ἀεριθρώτος θεματική, ὑπὸ Γ. ΧΚ. — Ποικίλα.

ἄλλα πολύχυμον καὶ εὔγευστον, ἔρευναται ἡ γεωλογία τῶν νήσων, τὸ κλίμα, ἡ ιστορία, ἡ τοπογραφία, αἱ ἀρχαιότητες, τὸ φαινόμενον τῶν μύλων, τῶν σεισμῶν, ἡ κάρπωσις τῆς γῆς, ἡ ιστορία τῆς σταφίδος καὶ καθόλου εἰπεῖν, ὡς ὄρθις γράφει ἐν τῷ προλόγῳ ὁ μεταφραστής, παρέχει ζωηρὰν εἰκόναν τῶν δύο νήσων μεστὴν διδαχμάτων. Τὸ ἔργον τοῦ κ. Πάρτες δὲν εἶναι μόνον προτὸν μελέτης βιβλίων ἀλλὰ καὶ αὐτοψίας τῶν χωρῶν, ἃς ἐπανειλημένως ἐπεσκέψθη καὶ διὰ τὴν χωρομετρίαν τῶν διοίων πολλοὺς πόνους ὑπέμεινεν.

Ἡ δὲ μετάφρασις εἶναι ἐν καθαρευούσῃ καὶ γλαφυρῷ γλώσσῃ, ἀπέχουσα τῆς ἀγανάκτης τὴν ἀρχαίαν κλινούσης, εἶναι ἐπομένως καταληπτὴ εἰς τὸν τυχόντα παιδεύσεως τινος. Αἱ ἔννοιαι τοῦ συγγραφέως ἀποδίδονται πιστῶς, ἀλλὰ οὐχὶ καὶ δουλικῶς. Ο μεταφραστὴς κατώρθωσε νὰ ὑπερικήσῃ πλείστας δυσχερείας, ἃς παρεμβάλλει ἡ ἐξελήνυσις τοιούτων ἔργων.

Δὲν ἀμφιβάλλομεν δὲ ὅτι πᾶς Κεφαλλήν καὶ Ἰθακήσιος θὰ φιλοτιμηθῇ ὑπὸ πανεπιστημάτων τοῦ βιβλίου δι' αὐτοῦ κ. Παπανδρέου παρέχει εἰς τοὺς ἔκατον συμπολίτας πολύτιμον ἀνάγνωσμα καὶ αὐτὸν τοῦτο ἐντρύφημα.

Τὸ εἰρημένον ἔργον ἐνδιαφέρει μάλιστα μὲν τοὺς κατοίκους τῶν γεωγραφουμένων νήσων, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἄλλος λόγιος πολλὰ δύναται νὰ διδαχθῇ οὐ μόνον ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐξετάσεως αὐτοῦ. Ἰδίᾳ δὲ τὸ περὶ σταφίδος μέρος τεῦ πονήματος εἶναι ἀξιογνώσεως ὑπὸ παντὸς Ἑλληνος: διὸ καὶ μεταφέρομεν αὐτὸν εἰς τὸν Προμηθέα.

Εὐχῆς ἔξιον θὰ ἔητο, ἵνα καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τοῦ κ. Πάρτες περὶ τῶν Ἰονίων νήσων μετεφράζοντο: διότι οὕτω θὰ εἴχομεν τὰ κάλλιστα τῶν μέχρι τοῦδε γραφέντων περὶ αὐτῶν.

Περὶ σταφίδος.

Τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐπίσημην στα-

τιστικήν τοῦ ἔτους 1887 ἡ μὲν εἰσαγωγὴ εἶνε ἀξιας 145 ἑκατομ. δραχμῶν, ἡ δὲ ἐξαγωγὴ 109 ἑκατ. δραχ. Ἀκούως δὲ τὸ θημισυ τοῦ ὄλικοῦ τούτου εἰσοδήματος πρόσφεται ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς τῆς σταφίδος. Αὕτη εἰσάγεται εἰς τὴν χώραν ἀφθόνως τὸ αὐτὸ ποσόν, τὸ ὅποιον κατ' ἕτος ὄφειλει νὰ πληρωθῇ διὰ τὴν εἰσαγωγὴν σίτου καὶ ἀλεύρου. Ἡ καλλιέργεια καὶ πώλησις τῆς σταφίδος φαίνονται ὡς μονοπώλιον τῆς Ἑλλάδος δοθὲν ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ εἶνε τὸ σπουδαίότατον στήριγμα τῆς εὐημερίας αὐτῆς. Πρὸς ταύτην τὴν σπουδαίαν οἰκονομικὴν σημασίαν τῇ; σταφίδος εἶνε εἰς παραδίξον ἀντίθεσιν τὸ δὲ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως αὐτῆς εἰς τὸ ἐμπόριον ὄλιγιστα ἀσφαλῶς γινώσκομεν. Τοιαῦτα ἔρημα χωρία ἐν ταῖς ἴστορικαῖς γνώσεις σπανίως μένουσιν ἐντελῶς κενά, ἀλλ' εἶνε προσφιλῆς τόπος εἰς εἰκασίας, αἴτινες παρερχομένων ἑκατοντατετράδων ὑπολαμβάνονται ὡς παραδίσεις ἀξιοπένθαστοι καὶ δὲν εἶνε εὔκολον νὰ ἔρχωθεσιν.

Ο. B. Χὲν τὰς κυρλαφορούσας δοξασίας περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς σταφίδος συνοψίζει διὰ τῶν ἔξης: «Ἴσως καὶ ἡ σταφίς εἶνε μόνον ποικιλία τῆς ἀμπέλου προελθοῦσα ἐξ ἐκφυλίσεως. Λέγεται δὲ δὲ τὴν ἥλθεν ἐκ τῆς νήσου Νάξου καὶ δὲ οὐχὶ πρὸ τοῦ 1600 ἐγένετο γνωστὴ ἐν Πελοποννήσῳ. Ἀξιοσημείωτον εἶνε, δὲ περιέρχεται τρόπον τινὰ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. Ἐν Νάξῳ ἐνηργανίσθη, ἐν Κορίνθῳ, δοθεὶς καταγέται τὸ δόνομα, δὲν ὑπάρχει πλέον, παραγέται δὲ νῦν ἐν Πάτραις, Ζακύνθῳ καὶ Κεφαλληνίᾳ». Ἡ θεωρία αὗτη περὶ τῆς μεταγενεστέρας πορείας τῆς σταφίδος ἐξ τοῦ Αιγαίου πελάγους διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου εἰς τὸ Ίόνιον πέλαγος ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον περὶ τὸ 1800 διὰ τοῦ Beaujour καὶ Scrofani καὶ ἀποδεικνύεται ἀκριβεστερον ἐξεταζομένη δὲ τὸ ἀνεπαρκέστατα αἰτιολογεῖται (2). Ἡ νήσος Νάξος διετήρησε διὰ τῆς ἐκτεταμένης καὶ καρποφορωτάτης ἀμπελουργίας κατὰ πάντας τοὺς χρόνους τὴν ἀρχαιοτάτην φήμην ὡς πατρὶς τοῦ Βάκχου. Αὕτη διέμεινε πρὸς τούτοις ὡς ἐνετικὴ ἀποικία κατὰ τὸν μεσοιωνα διαρκῶς εἰς ζωηρὸν ἐπιμιξίαν πρὸς τὴν Ἐσπερίαν. Ἄλλ' εἰς τὰς οὐχὶ σπανίας εἰδήσεις περὶ τῆς νήσου οὐδέποτε δηλοῦται δὲ τὸ ἀντικύθαρον ἡ ποικιλία τῆς σταφυλῆς, ἡ τὰς μικρὰς μελαίνας ἀπυρήνους ρίζας ὄνομαζομενούς κορινθιακὴν σταφίδα. Ὁ Ταβερνιέρος τῷ 1663 ἐπεσκέψθη τὴν νήσον Νάξον καὶ παρέχει ἀκριβὴ σύνοψιν τῶν προϊόντων αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρει τὰς μικρὰς σταφίδας, τὰς ὄποιας εὑρε καλλιέργουμένας ἐν Πάτραις Αὐτὸς ὁ Beaujour, διστις διέδωκε τὴν φήμην περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ καρποῦ τούτου ἐκ Νάξου, ὄμολογει δὲ περὶ τῶν χρόνων του (1787—1797) εἰς τὰς Κυκλαδας ἐντελῶς ἔλειπεν, ὡς ἐπίσης κατὰ τὴν μεταγενεστέραν ἐξετασιν δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου ἐπειδὴ ἐκκλείτο κορινθιακὴ, ὅπερ ὄνομα ἐπαρκῶς δικαιολογεῖται

(2) Beaujour, Tableau du commerce de la Grèce Paris 1806, σελ. 205 καὶ 206. Scrofani, Mém. sur la culture de raisin de Corinthe, Voyage en Grèce III, σελ. 115.

διὰ τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ καρποῦ ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Κορίνθου, συνεπέρανταν ἀπερισκέπτως ὅτι τὸ κλῆμα ἀλλοτε ἦτο ἐγχωρίον ἐπὶ τοῦ Ισθμοῦ. Πάσαι αἱ προκείμεναι μαρτυροῦ ἐκ τῆς 18. καὶ 17. ἑκκατοντατετράδος περιορίζονται εἰς τὴν διατετράδιαν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ πλέον ἡ κορινθιακὴ σταφίς, ἀναγκαῖς δημιουρηθεῖ ἀλλοτε ἐφύετο. Πραγματικῶς δὲ οὐδεὶς εἶδεν αὐτὴν ἐκεῖ. Ἡ ἐξέτασις τῶν πηγῶν ἀγει με εἰς τὴν ἀκραδαντὸν πεποιθησιν, ὅτι ἡ σταφίς οὐδέποτε ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς Νάξου, οὐδέποτε ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ, ἀλλὰ τὴν πατρίδα αὐτῆς πρέπει νὰ ζητᾶμεν ἐντὸς τῶν ὄριων, ἐν οἷς καλλιέργειται ἐπιτυχῶς ἐτὶ καὶ νῦν, ἐν Ἀχαΐᾳ. «Ολη δηλ. ἡ διήγησις περὶ τῆς μεταγενεστέρας εἰσαγωγῆς τῆς σταφίδος εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Πελοπόννησον ἀναφείται ἀποχρωντας δι' ἀκριβῶν μαρτυριῶν, αἴτινες ἐγγυῶνται τὴν ὑπάρχειν αὐτῆς ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ εἰς πολὺ ἀρχαιοτέρους χρόνους.

Ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ Λουκα Βάθδειγκος (Lucas Waddings (Fratrum) minorum) ἐδημοσιεύθη ἐπιστολὴ τοῦ καρδιναλίου Νικήνου πρὸς τὸν πατέρα Ζρ. Iac. de Marchia τοῦ ἔτους 1459, ἐν ἡ μεταξὺ τῶν προιόντων τῆς Πελοποννήσου ἀναφέρονται καὶ αἱ μικραὶ σταφίδες τῶν ὀποίων ἐγίνετο χρῆσις πρὸς χωματισμόν. (*) Αὕται δὲ εἶνε βεβαίως αἱ κορινθιακαὶ διότι καὶ ὁ Βέλερ ἀναφέρει τῷ 1685, ὅτι οἱ «Ἐλληνες δὲ ἐγίνωσκον καλῶς εἰς τὶ μετεχειρίζονται οἱ Αγγλοι τὸ μέγα πλῆθος τῆς σταφίδος, τὸ ὅποιον ἐξῆγον. Οὔτοι οὐδεμίαν εἶχον περὶ τῶν ἡδέων πλακούντων τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν λαμπρῶν puddings, ἀλλ' ἐπίστευον ὅτι οἱ Αγγλοι ἐξῆγον ἐκ τῶν μαύρων τούτων ῥάγων χωματιστικὴν ὥλην διὰ τὰ ὑφάσματα αὐτῶν. (*) Ἀκριβέστερον εἴτι περιγράφεται ἡ ἐκτασις τῆς ἀρχαιοτάτης καλλιέργειας τῆς σταφίδος διὰ τῆς κυρίας πηγῆς περὶ τοῦ ἐμπορικοῦ θίου τῆς Μεσογείου θαλάσσης κατὰ τὴν 14 ἑκατ. διὰ τῆς τοῦ Πεγαλόττη «Pratica della mercatura» ἡτις ἀναγκαῖς ἐγράφη περὶ τὸ 1340. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀναφέρει δύο ἐξαγωγικοὺς λιμένας τῆς σταφίδος: Chiarenza, τὸν γνωστὸν λιμένα τοῦ κράτους τῶν Φράγκων ἵπποτῶν ἐν Ἡλίδι καὶ τὸ Coranto. «Οθεν βλέπομεν ὅτι μεταξὺ Γλαρέντσας καὶ Κορίνθου ἀναγκαῖς ἥδη τότε ὑπῆρχεν ὁ τόπος τῆς καλλιέργειας τῆς σταφίδος, περὶ τὰς Πάτρας καὶ τὸ Αἴγιον (Βοστίτσαν), ὅπου καὶ νῦν ἔτι προκόπτει. Εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ χώρου τούτου διαμήν τῆς Γλαρέντσας ἔκειτο καταλλήλως, τὸ δ' ἀνατολικὸν ἐξηρτάστη ἐκ τῆς Κορίνθου. «Οτι δὲ ἥδη ἐν τῷ

(*) Vol. VI, Lugduni 1648, σελ. 437: «Ἐν Ἐλλάδι ὑπάρχει μεγάλη τις ἐπαρχία, ἡτις κοινῶς καλεῖται Μωρέας, ἔρουσα χώραν ὃς ακοσίων μικραίων γονιμωτάτην, εὐροφωτάτην καὶ πλουτατάτην πάντων οὐ μόνον τῶν χρησίμων εἰς τὰς τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκας, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς κάρπου, χρτου, σίνου, κρέατος, τυρου, μαλλίων, βάμβακων, λίνου, μετάξου, crenisatum, granum, μικρῶν σταφίδων δι' ὧν κατασκευάζεται βαρῇ ταῦτα πάντα εἰνε ἐμεγάλη ἀρθονία.

(*) Wheler, Voyage de Grèce, Amst. 1639. σελ. 64.

βιβλίῳ τούτῳ τοῦ Πεγκλότη ἀπαντᾷ ἡ ὄνομασίς «una passe di Coranto» εἶναι σπουδαῖον πρὸς ἔκσθεντιν εἰκασίας, ἢν "Ἐλλην τις ἐμπειρὸς τοῦ ἐμπιρίου τῆς σταφίδος καὶ ἐν τοῖς γράμμασιν οὐχὶ κακός, ὁ Στέφωνος Ξένος, ἀπεφάνθη ἐν τῷ φιλολογικῷ παραχρήματι τῆς Κυριακῆς τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος «Ἀκρόπολις» (*).

Ο Ξένος ἀναγνωρίζει μὲν ὄρθο-ατὰ τὴν ἀσημότητα τῶν παραδόσεων περὶ λεγομένης ἀλλοτε καλλιεργείας τῆς σταφίδος ἐν Ναξῷ καὶ τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου, προθαίνει ὅμως ἐπειτα περχιτέρω διῆσχυριζόμενος ὅτι ἡ σταφίς κατήντησε διὰ παρανοήσεως τῆς Δύσεως εἰς τὸ ἀνάρμιστον αὐτῇ ὄνομα, τὸ ὄποιον κατὰ τὸν πρῶτον αὐτοῦ γνήσιον σχηματισμὸν οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε πρὸς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Κορίνθου. Ο αὐτὸς νομίζει ὅτι τὸ ὄνομα «*uva Corinthiaca*», «*raisin de Corinthe*» δὲν ἀπαντᾷ πρὸ τοῦ 1685 καὶ οὐδὲν ἀλλο εἶναι ἡ μεταβολὴ τοῦ ἀγγλικοῦ «currant», τὸ ὄποιον κατ' ἀρχὰς ἀπεδίδετο εἰς τὸ ριβίσιον (φραγγοστάφυλον) τὸν βορρᾶ (ribes rubrum nigrum L.). Ἐξ αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦτο μετανέθη εἰς τὸν ὄμοιον ξένον καρπὸν τοῦ ἑλληνικοῦ κλήματος καὶ ἐν τοι-αὐτῇ χρήσει παρεδόθη εἰς τοὺς Γάλλους, οἵτινες ἐκ τούτου ἐπλασαν διὰ προδῆλου παρανοήσεως «*raisin de Corinthe*». Οτι ἀμφότεροι αἱ ριγες ἔλαβον ἐν Ἀγγλίᾳ οὐχὶ τυχαίως ἴσως, ἐν φεγγίον διάφορον καταγωγήν, τὸν αὐτὸν ὄνοματικὸν τύπον, εἶναι παντάπαι πρόδηλον. Τὸ ὄνομα βεβαίως ἐκ τῆς μιᾶς μετανέθη εἰς τὴν ἑτέραν, ἀλλὰ συνεθῇ τὸ ἐναντίον ἡ ὅτι φαντάζεται ὁ Ξένος. Ἡ ὄνομασία ἡ ἐν τῇ 14 ἑκατονταετηρίδι ἥδη ἀποδειγμένης τῆς «*uva passa di Coranto*» παρὰ μὲν τοῖς "Ἀγγλινὶς ἑρακύνθη εἰς «curant», παρὰ δὲ τοῖς κατοίκοις τῶν Κάτω Χωρῶν εἰς «corantken» (1), καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο μετανέθη ἐπειτα εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ὡς καὶ εἰς τὴν Γερμανικὴν εἰς τὸ ριβίσιον. Πρὸς τούτοις δὲ ἔν τισι Γερμανικαῖς χώραις κατὰ τὸ λεξικὸν τοῦ Grimm ὁ θάμνος τοῦ ριβίσιου λέγεται «Κορινθιακὸν δένδρον».

Ἐὰν λοιπὸν εἴναι δυνατὸν νὰ παρακολουθήσωμεν ὄπισθοδρομικῶς μετὰ τοῦ ὄνομάτου τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος τὴν διάκρισιν καὶ ἰδιαιτέρην ἐκτίμησιν τῆς ποικιλίας ταύτης τῆς ἀμπέλου μέχρι τῶν μέσων αἰώνων, γεννᾶται τὸ ζήτημα, ἣν αὐτῇ τὸ πρῶτον κατὰ τὸ μεσαιώνα ἔλα-
βεν ὑπαρξίην ἡ ἀποδεικνύεται ἥδη ἐν τῇ πλουσίᾳ οἰνολογίᾳ τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὴν ἑρώτησιν ταύτην δὲν τολμῶ νὰ δώσω ἐντελῶς ὠρισμένην ἀπόκρισιν. Βεβαίως δὲ ἀπόδειξιν γενικῶς πιστευτήν, ὅτι ἡ σταφίς ἦτο ἐντελῶς ἀλλοτρία εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἡ ὅτι ἐν γένει τότε δὲν ὑπήρχεν, οὐδέποτε ὡς εἰκός εἴναι δυνατὸν νὰ παράσχωμεν. Κλίνω δὲ

τούνκντίον ἡ πιστεύω ὅτι ὑπῆρχεν αὕτη, ἀλλὰ δὲν ἐτιμάτο ὅσχεν σήμερον καὶ μόλις ἀπὸ τοῦ μεσαιώνος ἀνεγνωρίσθη γενικώτερον. Είναι δὲ ἀναμριθόλον ὅτι οἱ ἀρχῖτοι ἐγίνωσκον καὶ μικρόρραγχα, ἀπύρηνα εἰδὴ σταφυλῶν. Ο Ἀριστοτέλης προβάλλει τὴν ἑρώτησιν, «διατί τῶν τε μύρτων τὸ ἐλάττω ἀπυρηνότερά ἐστι, καὶ ἐν τοῖς φοίνιξι καὶ ἐπὶ τῶν βοτρύῶν» (2). Τὸ ὄνομάτων δι' ὧν σήμερον "Ἐλληνες καὶ Ἰταλοὶ καλοῦσι τὸν καρπὸν τούτον «σταφίς» καὶ «*uva psuan*» ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἀλλ' οὐδάλως ὠρελοῦσι πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, διότι ἐδήλουν ἀναμφιθόλως πλοσαν ἀπεξηραμένην ρῆγα σταφυλῆς. Ή διάκρισις μεταξὺ τοιμπίμπου καὶ σταφίδος ἀναφέρεται, ὅσον γιγνώσκω, τὸ πρῶτον κατὰ τὸν μεσαιώνα παρὰ τῷ Πεγκλότη. Άλλὰ τοῦτο δὲν εἴναι εἰκότως ἀπόδειξις, ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη μόλις κατὰ τούτους τοὺς χρόνους εἶχε γείνηρ. (3).

Πέρκη τῆς βορειοδυτικῆς Πελοποννήσου, ἔνθα ἀρχῆθεν ἐκαλλιεργεῖτο ἡ σταφίς, οὐδαμοῦ φάνεται ἐν τῷ μεσαιώνι οὐσαχθεῖσα. Μόλις δὲ κατὰ τὴν 16 ἑκατονταετηρίδα μετεργύθη αὐτῇ εἰς τὰς Ιονίους νήσους, κατὰ πρῶτον εἰς Ζάκυνθον, ἐπειτα δὲ εἰς Κεφαλληνίαν καὶ διεδόθη ἐπ' αὐτῶν τάχιστα εἰς μεγάλην ἔκτασιν παρὰ τὴν ἐπίμονον ἀντίστασιν τῆς ἑνετικῆς κυβερνήσεως, ἐπισκιάσασα πάντα τὰ ἄλλα εἰδὴ τῆς καλλιεργίας. Περὶ τῆς μεταβολῆς ταύτης ὀλης τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἐπὶ τῶν νοτίων Ιονίων νήσων ἐπορίσθη ἐσχάτως ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς Ἐνετίς ἐν τῶν διοικητικῶν ἐκθέσεων (relazioni) τῶν Ἐνετῶν προβλεπτῶν ἀμφοτέρων τῶν νήσων σύνοψιν ἐλλείπουσαν μέχρι τοῦδε. Τῷ 1534 φάνεται ὅτι ἡ σταφίς δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ζακύνθῳ. Ο ἐπαρχὸς Ματθαίος Βαρβαρδίκης ἀναφέρει μετὰ τὴν ἀπαριθμησιν τῆς δεκάτης, τὴν ὄποιαν ἡ νήσος τελεῖ, τὸν βάμβακα ὡς τὸ μόνον προϊόν τὸ εἰς οὐδεμίαν φορολογίαν ὑποκείμενον ἔνεκα τῆς μικρᾶς διαδόσεως τῆς καλλιεργίας. Τῷ 1543 ὅμως ἐκτὸς τοῦ βάμβακος ὡς ἀφορολόγητος ἔτι ἀναφέρεται ἡ «*uva passa*», ἡτις ἐπὸ βραχέος χρόνου ἐφύτεύθη ἐν τῇ νήσῳ. Ο ἐπαρχὸς προτείνει νὰ ἐπιβάλλωσι καὶ εἰς τοῦτο τὸ προϊόν τὴν δεκάτην καὶ ἐπίπεδην ὅτι ἐντεῦθεν δύναται νὰ προέλθῃ εἰσόδημα 500 δουκάτων. Αντὶ τῆς δεκάτης ἡ ἑνετικὴ γερουσία φάνεται ὅτι κατὰ πρῶτον ἐπέβαλε φόρον ἑξαγωγικόν, ὅστις τῷ 1546 ὀλίγον ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς προσδοκίας τῆς. Άλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἑτη ἡ καλλιεργεία τῆς σταφίδος ἐν Ζακύνθῳ ἐπέδωκε τόσον ταχέως καὶ τοσοῦτοι μέχρι τοῦδε ἀγροὶ μετεβλήθησαν εἰς σταφιδωμπέλους, ὡστε ἥδη τῷ 1552 ἡ δεκάτη τοῦ σίτου ἐκ τῶν ἀρχαίων 3000 δουκάτων κατῆλθεν εἰς 1400, καὶ ὁ ἐπαρχὸς χάριν τῆς διατηρήσεως τῶν συνήθων εἰσοδημά-

(*) Στέφανος Ξένος, ιστορία τοῦ σταφιδοκάρπου, «Ἀκρόπολις Φιλολογική», 1888 ἀριθ. 10—16.

(1) Gemma vocabulorum ὑπὸ Jac. de Breda, Deventer 1500, ἀναρρόμενον ὑπὸ L. Dieffenbach, Novum glossarium latino-germanicum mediae et infimae aetatis Frankfurt 1867, 387 a.

(2) Ἀριστ. πρᾶ. 20, 24.

(3) Τὴν σταφίδα ἀναμιμνήσκουσι τὰ μάλιστα αἱ μαρτυρίαι τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς φιλίας ἀμπέλου καὶ τὸ μέλαν εἶδος αὐτῆς μελαμψίθια. Άλλὰ πρᾶ. Γεωπ. V, 2, 4.

των τοῦ ταχείου ἀπηγόρευσε τὴν περαιτέρῳ ἐπέκτασιν τῆς καλλιεργείας τῆς σταφίδος πρὸς βλάβην τῆς γεωργίας.

(Ἐπετειαὶ συνέχεια).

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΕΛΗΝΗΣ

ΥΠΟ

Δ. Κ. ΚΟΚΚΙΔΟΥ

Κενθηγητοῦ τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῷ Πανεπιστήμῳ.

Ἄξιολογος σχηματισμὸς ἐπὶ τῆς σελήνης, ὅμοιος τοῦ ὄποιον δὲν ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι οἱ ρωγάδες (γερμ. Rillen ἀγγλιστὶ Kleft), αἰτινες ὡς αὐλακες διασχίζουσι τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σελήνης. Ἡ διεύθυνσις αὐτῶν εἶναι περίπου εὐθεῖα καὶ ἔστι τινες παρουσιάζωσι καμπάνη, ἡ κυρτότης εἶναι μικρά. Ἐκ τῶν ρωγάδων ἀλλαι μὲν εἶναι μεριονωμέναι, ἄλλαι δὲ ὅμοιοι. Αἱ ἐσωτερικαὶ παρεισὶ τῶν ρωγάδων εἶναι λίγη ἀπότομοι καὶ τὸ βάθος αὐτῶν εἶναι μέγα κατὰ τὸ πλείστον τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν, πλησίον ὅμως τοῦ τέρματος αὐτῶν ἔχαφνιζονται αἱ ρωγάδες βαθυμηδόν, συνενούμεναι μετὰ τῆς πέριξ ἐπιφανείας τῆς σελήνης, ὃ δὲ πιθανὸν αὐτῶν εἶναι ὄμαλός. Πολλῶν ρωγάδων τὸ πλάτους ὑπερβούντες τὰ 1000 μέτρα, τὸ δὲ μῆκος πολλῶν εἶναι ἔκαποντάδων χιλιομέτρων (μέχρι τῶν 500). Γνωστοὶ ρωγάδες εἶναι νῦν περίπου 1000, ὀλίγια ὅμως εἶναι εὐδιάκριτοι καὶ πρὸς παρατήρησιν αὐτῶν ἀπαιτεῖται μεγάλη ἀσκησις· παλαιότεροι ἔχησημένοι σεληνογράφοι διέκρινον ὅλιγας, βαθυμηδόν ὅμως ὁ ἀριθμὸς τῶν γνωστῶν ρωγάδων ηὗται ιδίως διὰ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Σμιθίου καὶ ἀγγλιων σεληνογράφων.

Αἱ ρωγάδες θεωροῦνται νεώτερος σχηματισμὸς ἐπὶ τῆς σελήνης, διότι ἀνευ ἀλλογῆς τῆς διεύθυνσεως, ἡ τὸ πολὺ μετὰ μικρᾶς τοιαύτης, διακόπτουσι πολλαὶ ἔξ αὐτῶν ἄλλους σχηματισμούς, οἷον περιβολὰς καὶ κρατήρας. Αἱ ρωγάδες ἐνιαχοῦ ἔχαφνιζόμεναι, ἀναφίνονται καὶ πάλιν περαιτέρω.

Ἄξιολογώτατον σύστημα ρωγάδων εὑρίσκεται πλησίον τοῦ Τρεισνεκέρου, ὅρους δασκαλοειδοῦς ἔχοντος διάμετρον 25 περίπου χιλιομέτρων καὶ ὕψος 1800 μέτρων, τὸ ὄποιον κείται πλησίεστατα τοῦ μέσου τοῦ πρὸς ἡμέρας ἐστραμμένου ἡμίσφαιριδίου τῆς σελήνης εἰς βόρειον σεληνογραφικὸν πλάτος 4° καὶ ἀνατολικὸν μῆκος 3° . Ἐτέρος ἀξιόλογος καὶ εὐδιάκριτος ρωγάς εἶναι ἡ διασχίζουσα τὸν οὐρχὶ μέγαν ἄλλῃ ἀξιόλογον κρατήρα Ἄγινον, κείμενον ὅλιγον πρὸς βορρᾶν τοῦ Τρεισνεκέρου.

Άλλος ἀξιόλογος καὶ συνήθης σχηματισμὸς τῆς ἐπιφανείας τῆς σελήνης εἶναι τὰ ἀκτινικὰ συστήματα (γερμ. Strahlensysteme), τὰ ὄποια συνίστανται ἐκ λαμπρῶν στενῶν ἀκτίνων, ἔχουσῶν κοινὴν ἀφετηρίαν κρατήρα τινά. Τὸ μῆκος πολλῶν ἀκτίνων εἶναι πολλῶν ἔκαποντάδων χιλιομέτρων, μισές δὲ τοῦ συστήματος τοῦ ἔχοντος ἀφετη-

ρίαν τὸν Τύχωνα φθάνει τὰς 3000 χιλιόμετρα. Τὸ πλάτος τῶν ἀκτίνων δὲν εἶναι μέγα, συνήθως ὀλίγων δεκάδων χιλιομέτρων. Αἱ λαμπραὶ ἀκτίνες δὲν ἀποτελοῦσι καθ' ἑαυτὰς ιδίαν ἀνύφωσιν ἐπὶ τῆς σελήνης, ἀλλ' ἔχουσι τὸ ὕψος τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τοῦ ὄποιον κείνται καὶ παρακολουθοῦσι τὰς ἀνύφωσεις καὶ χαρηλώσεις αὐτοῦ.

Τὰ ἄξιολογώτερα ἀκτινικὰ συστήματα εἶναι τὰ ἔχοντα ἀφετηρίαν τὰ δασκαλοειδῆ ὄρη Τύχωνα, Κοπέρνικον, Ἀρίσταρχον καὶ ἄλλα

Ἡ μείζων ἀντανακλαστικὴ δύναμις τῶν λαμπρῶν ἀκτίνων αἰτίαν ἔχει βεβαίως τὴν διάρρορον γεωλογικὴν κατασκευὴν τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν σχετικῶς πρὸς τὰ πέριξ. Ἡ μᾶλλον παραδειγμένη ἔξηγησις αὐτῷ, εἶναι ἡ τοῦ Μαιδέλερου, ὅστις ἐδέχθη ὅτι ὑποσεληνιαῖοι ἀτμοὶ μὴ εύροντες διεξόδον ἔκπτασίησαν ἀκτινοβολικῶς πρὸς τὰ πέριξ καὶ διὰ τῆς ἐπηρείας αὐτῶν μετέβησαν τὴν διέταξιν τῶν συστατικῶν μορίων τῶν μερῶν, κάτωθεν τῶν ὄποιων διῆλθον, ἀφυελώσαντα τρόπον τινὰ ταῦτα.

Συμβαίνουσιν ἄλλοισιώσεις τῆς ἐπιφανείας τῆς σελήνης;

Δυνάμεις νὰ δεχθῶμεν ὡς βέβαιον, ὅτι συμβαίνουσιν ἄλλοισιώσεις τῆς ἐπιφανείας τῆς σελήνης. Τὰ περὶ τούτου γιαστὰ παραδειγμάτα δὲν εἶναι δύνατόν να ἔχουν πολλά, διότι αἱ ὀπωδήποτε ἀκριβεῖς καὶ λεπτομερεῖς ἀπεικονίσεις τῆς ἐπιφανείας τῆς Σελήνης δὲν εἶναι πολὺ ἀρχαῖαι· αἱ ἀρχαιότεραι εἶναι αἱ τοῦ Σχρούτερου (Schröter), ἐργασθέντος κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰώνος, πάσαι δὲ αἱ λλαῖ εἶναι νεώτεραι.

Πλὴν ἀλλων τινῶν παραδειγμάτων, ἥττον ἀσφαλῶς γνωστῶν, βέβαια δυνάμεια νὰ εἴπωμεν θεωροῦνται τὰ ἔχεις δύο. Τῷ 1866 ὁ Σμιθίος παρετήρησεν ὅτι ἄλλοισιώθη ὁ ἐν τῇ Θαλάσσῃ τῆς Γαλήνης κείμενος κρατήρη Λινναῖος (βόρειον πλάτος 28° , δυτικὸν μῆκος ἀπὸ τοῦ μέσου 12°), ιδίως ὅτι τὸ βάθος ἡλιαττώθη καὶ ἀλλοι δὲ κατέπιν διαφόρους εἰς αὐτὸν ἄλλοισιώσεις.

Τῷ 1877 ὁ Κλέινος (Klein) ἐν Κολωνίᾳ παρετήρησεν ΒΔ τοῦ κρατήρος μὴ σημειουμένην εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας ἀπεικονίσεις τῆς εὐδιάκριτου αὐτοῦ περιοχῆς, κειμένης σχεδίου εἰς τὸ μέσον τοῦ δίσκου τῆς σελήνης.

Αἱ ἄλλοισιώσεις εἴτε εἶναι ἀποτελέσματα συστολῆς τῆς μαζίς τῆς σελήνης, εἴτε ἀτμῶν, εἴτε ἀμφοτέρων τῶν αἰτίων αὐτῶν, δεικνύουσιν ὀπωδήποτε ὅτι ἐν τῇ σελήνῃ ὑπάρχουσιν ἐνεργοὶ ἐσωτερικαὶ δυνάμεις, ὅπως καὶ ἐν τῇ γῇ. Ἐδὲ ὅμως συγκρίνωμεν τὸ μέρεθος τῶν νῦν ἐπὶ τῆς γῆς συμβαίνουσῶν ἄλλοισιώσεων, ὡς π.χ. τοῦ Βεσουβίου, τῆς Θήρας, τῆς Κρακατούας, πρὸς τὰς ἐπὶ τῆς σελήνης, ἔνθα κατεχώθη κρατήρη (ό τοῦ Λινναίου) διαμέτρου πλέον τῶν 7 χιλ. μέτρων, πειθόμεθα ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων τῆς σελήνης εἶναι πολὺ μείζονα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Μία αἰτία τῆς διαφορᾶς αὐτῆς εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν μηχανικῶν συνθηκῶν εἰς τὴν σελήνην καὶ εἰς τὴν γῆν. Η ἔντασις τῆς βαρύτητος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς